

*III. Джерела міжнародного права та права
Європейського Союзу:
окремі аспекти трансформації*

**ДЖЕРЕЛА ПРАВА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ:
НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ**

К. СМІРНОВА

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри порівняльного і європейського права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Право Європейського Союзу (далі — Євросоюз, ЄС), що формувалося понад півстоліття, являє собою громіздку систему правових інструментів, які регулюють процеси інтеграції в європейському просторі. Правопорядок ЄС становить якісно нову форму інтеграції держав, за рівнем якої вона не має аналогів у світі. Він відрізняється як від міжнародного, так і від внутрішнього правопорядку держав; має власну систему правових актів для регулювання суспільних відносин на виконання цілей і завдань установчих договорів європейських інтеграційних організацій. Еволюція правових інструментів Євросоюзу забезпечує стабільність та ефективність функціонування інтеграційного об'єднання. Форми фіксації норм права ЄС є визначальним чинником розвитку європейського інтеграційного об'єднання та мають характерні особливості, акумулюючи в собі елементи джерел міжнародного і внутрішнього права.

© К. Смирнова, 2017

Питання джерел права Євросоюзу постійно в центрі уваги фахівців у галузі міжнародного та європейського права. Причому дослідження з цього питання проводяться як в аспекті загальнотеоретичного правознавства [1], так і міжнародно-правового аналізу. Зокрема, цій темі присвячували свої праці Р. Давид, В. Денисов, К. Жоффре-Спіноза, В. Забігайло, С. Зивс, Л. Карту, М. Кремона, Л. Луць, Ж.-В. Луї, В. Малахов, М. Микієвич, В. Муравйов, Г. Муромцев, Ж.-Л. Сорон та ін. Незважаючи на прискіпливу увагу доктрини до питань джерел права ЄС, аспекти еволюції їх розвитку, ієрархії норм, екстериторіальності дії залишаються актуальними для теорії та практики застосування. Варто висвітлити та дослідити основні тенденції розвитку системи нетипових актів Євросоюзу, їх систематизації, проникнення у правопорядки третіх країн.

Реформування ЄС у зв'язку з набуттям чинності з 1 грудня 2009 р. Лісабонського договору необхідне було

для подальшого міцного функціонування Євросоюзу, посилення його ефективності та демократизації; це позначилося на зміні організації наддержавного комплексу правових інструментів. Лісабонський Договір про Євросоюз (далі – ДЄС) та Договір про функціонування Євросоюзу (далі – ДФЄС) [2], що внесли зміни до Договору про Євросоюз та Договір про заснування Європейського Співтовариства, стають установчими джерелами реформованого Євросоюзу, який отримав міжнародну правосуб'єктність.

Досліджуючи питання джерел права ЄС, кожен правник готовий запропонувати власну класифікацію джерел. Аналізуючи доктрину, можна узагальнено вивести типології зарубіжних і вітчизняних юристів, декотрі з яких виокремлюють первинні, вторинні (або похідні) і третинні джерела; основні та допоміжні; типові й нетипові; внутрішні та зовнішні [3] та ін. Усі запропоновані концепції джерел права Євросоюзу, як і будь-яка типологія взагалі, мають умовний характер. Об'єднавчою рисою досліджень джерел права ЄС є виокремлення установчих договорів і правових актів.

Установчі договори, що формують правову основу для функціонування всієї структури Євросоюзу, створюють міжнародний договірний механізм інтеграції, здійснюваної в межах останнього, що являє собою систему міжнародних угод, за допомогою яких спрямовується розвиток інтеграційних процесів у цьому об'єднанні. Такі джерела посідають найвище ієрархічне місце серед інших джерел, внаслідок чого решта актів мають підпорядковуватися цим джерелам і не суперечити їм.

До системи первинних джерел належить Хартія основних прав Європейського Союзу у редакції 2007 р., яка має таку саму юридичну силу, як і Лісабонські договори.

Доктрина вказує, що до основоположних джерел права ЄС належать цін-

ності Євросоюзу, які містять моральні засади сучасного етапу розвитку суспільства держав-членів, на яких базується ЄС. До них відносяться: повага до людської особистості, свобода, демократія, рівність, правова держава, дотримання прав людини, дотримання прав осіб, які належать до меншин, плюралізм, недискримінація, терпимість, справедливість, солідарність, рівність чоловіків та жінок (ст. 2 ДЄС). Наслідком недотримання державою-членом цінностей Євросоюзу може бути застосування до неї санкцій (ст. 7 ДЄС). Держави, що бажають вступити до ЄС, мають поважати цінності Союзу і взяти на себе зобов'язання запроваджувати їх у життя (ст. 49 ДЄС).

До системи джерел права Євросоюзу також слід віднести загальні принципи права, спільні для правових систем держав-членів. Правова основа для включення загальних принципів права до правової системи Євросоюзу є опосередкованою і базується на ст. 263 ДФЄС. Установчі договори уповноважили Суд ЄС забезпечувати дотримання законності при їх тлумаченні та застосуванні, що прямо передбачає ст. 19 ДЄС. Стаття 6 ДЄС визначає, що «основні права, гарантовані Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, і передбачені конституційними традиціями, спільними для всіх держав-членів, становлять загальні принципи права Союзу».

Завдяки зникненню специфічних правових інструментів, якими раніше оформлювалися дії в межах спільної зовнішньої політики і політики безпеки та співробітництва у сфері охорони правопорядку й правосуддя у кримінальних справах, відбулася ліквідація «триопорної» структури Євросоюзу. Завдяки спрощенню системи правових актів, які раніше приймалися у межах колишньої «другої» та «третьої» опор, Євросоюз на сьогодні позбувся нагромадження таких актів, як спільна стратегія, спільна дія, рамкове рішення

тощо. У статті 288 ДФЄС вказується, що «для здійснення компетенції Союзу інститути ухвалюють регламенти, директиви, рішення, рекомендації і висновки».

Також відповідно до ст. 22 ДЄС правовим інструментом реалізації спільної зовнішньої політики та політики безпеки стає рішення, що не належить до законодавчого типу актів, зі спеціальною процедурою його прийняття Європейською радою і Радою Євро-союзу (ст. 31 ДЄС). Крім того, рішення також можуть врегульовувати організаційні питання, зокрема й уточнення або внесення змін до окремих положень установчих договорів, не змінюючи сферу компетенції Союзу (ст. 48 ДЄС). Таким чином, через призму різноманітності джерел права ЄС у цій сфері можна підтвердити наявний дуалізм у сферах правового регулювання.

До новітніх тенденцій слід віднести розмежування законодавчих і незаконодавчих актів залежно від застосованих до них процедур ухвалення рішень. Лісабонський договір запровадив класифікацію правових актів на підставі таких критеріїв, як суб'єкт, що видає акт, юридична сила цих актів і процедура їх прийняття. На підставі цих критеріїв правові акти розподіляються на дві категорії: законодавчі та незаконодавчі акти. Законодавчим актом є такий правовий акт, який має юридично обов'язкову силу, що приймається відповідно до законодавчої або спеціальної законодавчої процедури за участю Ради Євросоюзу та Європарламенту (ст. 289 ДФЄС). Таким чином, документи, видані Європейською радою, Комісією або Європейським центральним банком (далі — ЄЦБ) законодавчими актами не визнаються. До незаконодавчих актів належать як юридично обов'язкові акти, видані інститутами відповідно до інших процедур їх прийняття, так і рекомендації та висновки, які не мають обов'язкової сили незалежно від інституту, що їх прийняв. Серед незаконодавчих актів виокремлюють дві підка-

тегорії актів: делеговані та виконавчі. Делеговані акти приймаються Комісією на підставі і в межах повноважень, які делеговані їй в законодавчому акті (ст. 290 ДФЄС). Виконавчі акти приймаються Комісією або Радою з метою забезпечення єдиних умов реалізації, які були передбачені в так званих «базових» регламентах або директивах (ст. 291 ДФЄС). Відтепер назва відповідного нормативно-правового акта в обов'язковому порядку має віддзеркалювати інформацію про те, до якої підкатегорії він належить: «делегований» чи «виконавчий».

Поділ правових актів на категорії законодавчих та незаконодавчих не призводить до запровадження принципу верховенства одних над іншими. Підзаконний характер мають лише делеговані та виконавчі незаконодавчі акти.

На відміну від «типових» актів, прийняття яких прямо передбачене установчими договорами, існує категорія нормативних актів, які через своє місце в ієрархічній системі не вписуються у загальноприйнятну номенклатуру. Такі акти в доктрині отримали назву «*sui generis*» [4; 5, 229–232]. Ухвалення та систематизація актів *sui generis* впливає із практики права Євросоюзу. До таких актів слід зараховувати акти, видані поза межами інституційного механізму Євросоюзу, наприклад, акти Євробудсмана, акти Євроюста чи інших агентств ЄС, які можуть набувати форми висновків, резолюцій, декларацій тощо. Такі акти не входять у систему правових актів відповідно до ст. 288 ДФЄС. Також до нетипових актів, або актів *sui generis*, слід зарахувати акти інститутів, що видаються у непередбаченій в установчому договорі формі. Як свідчить практика функціонування інститутів Євросоюзу, до такої категорії актів належать: повідомлення (*communication*), білі та зелені книги (*white and green papers*), керівні настанови (*guidelines*), кодекси пове-

дінки, резолюції тощо. Із практики діяльності інститутів ЄС випливає, що повідомлення Комісії покликані раціоналізувати процедуру ухвалення актів у межах Євросоюзу, зробити її простішою й відкритішою. Коли накопичується велика кількість повідомлень з одного питання, Комісія кодифікує їх у Зелену книгу, а напередодні ухвалення нормативно-правових актів на їхній підставі видає остаточний варіант — Білу книгу.

Юридичний аналіз білих та зелених книг породжує неоднозначність у тлумаченні цих актів. З одного боку, вони мають рекомендаційний характер, однак, з другого боку, можуть породжувати обов'язкові юридичні наслідки в певних прямо передбачених випадках. Включення до них положень обов'язкових для виконання актів або посилення на них породжує особливу роль цих документів у регулюванні інтеграційних процесів. За необхідності допускається їх оспорування у Суді ЄС.

У зв'язку з цим слід зазначити, що такі «нетипові» акти ЄС належать до «м'якого» права ЄС (*soft law*) [6]. Доктрина м'якого права в Євросоюзі набула більш активно розвитку з середини 90-х років ХХ ст., що пов'язано з заснуванням самого об'єднання. Європейський правник Ф. Снідер дає більш чітке лаконічне визначення м'якого права в ЄС, яке є класичним для міжнародного публічного права. У своєму дослідженні науковець визначає м'яке право як «правила поведінки, які, в принципі, не мають юридично зобов'язуючої сили, але, попри це, можуть мати практичні наслідки» [7]. Тобто головною ознакою актів м'якого права є те, що всі вони не є офіційно зобов'язуючими, хоча їх можуть дотримуватися (і на практиці дотримуються), що зумовлює їх наслідки виконання.

Фундаментальне узагальнене визначення м'якого права в доктрині права ЄС зробила Л. Сенден. Науковець вважає, що «м'яке» право формується

з «правил поведінки, які закладені в документах, що не пов'язані юридично обов'язковою силою як такою, однак, ймовірно, можуть мати деякі непрямі правові наслідки, які здійснюються і можуть здійснювати практичний вплив» [8].

У західній доктрині права ЄС існує підхід до поділу його на «тверде» і «м'яке» з огляду на юридично обов'язкову силу актів. Так, наприклад, Л. Барані розподіляє «жорсткі» методи правотворчості (наприклад, обов'язкова гармонізація на підставі директив, пряма дія регламентів, обов'язковість рішень Суду ЄС) та «м'які», під якими розуміється відкритий метод координації, що «використовується як платформа для добровільних угод» [9]. Однак механізми відкритого методу координації офіційно невизначені та складаються із практики діяльності інститутів Євросоюзу, тому їх нечіткість зумовлює неможливість однозначного віднесення до м'яких методів правотворчості. Кажучи про правотворчість, на нашу думку, нелогічно виокремлювати «м'які» методи, з огляду на те, що процедури прийняття рішень чітко виписані в установчих договорах.

Своєрідне бачення м'якого права визначив західний правник К. Хілліон. Аналізуючи зовнішні відносини ЄС із третіми країнами, він пропонує концепцію «добровільного виконання актів рекомендаційного характеру» [10]. Під цими актами він розуміє прийняті рішення, які не мають формально юридично обов'язкового характеру, однак на практиці вони застосовуються у процесі інтеграції третьої країни до ЄС.

З аналізу доктрини права Євросоюзу можна зробити висновок, що феномен «м'якого права» має своє віддзеркалення як у внутрішній, так і зовнішній політиці об'єднання. Існування нетипових актів вказує на їх особливу правову природу, яка лежить в основі особливої правової природи самого ЄС.

Окремою групою актів, схвалюваних інститутами Євросоюзу, є насамперед стимуляційні заходи, або, як їх ще називають, рішення про заохочувальні дії, або заохочувальні дії («*incentive measures*») відповідно до статей 149, 165 (4), 167 (5), 168 (4) ДФЄС; загальні орієнтири («*general orientations*») – статті 12.1 і 14.3 Протоколу про Статут Європейської системи центральних банків та ЄЦБ; загальні настанови («*guidelines*») – статті 121 (2), 148 (2), 171 (1) ДФЄС. Об'єднує всі ці нормативно-правові акти процедура їх ухвалення – звичайна законодавча процедура після консультації з Економічним і соціальним комітетом і Комітетом регіонів (ст. 294 ДФЄС). До інших нормативно-правових актів можна також віднести орієнтири ЄЦБ, що видаються з метою регулювання кредитно-грошових відносин, зокрема й валютної політики (ст. 12.1 Статуту Європейської системи центральних банків та ЄЦБ), які за своєю юридичною природою дуже схожі на директиви. Прикладом може бути орієнтир ЄЦБ від 10 січня 2001 р. «Про встановлення деяких правил з питань переходу у 2002 році до готівкового євро».

Лісабонський договір ввів норму стосовно юридичної сили міжінституційних угод між Європарламентом, Комісією і Радою, які є договірними актами інститутів Євросоюзу. Стаття 295 ДФЄС чітко вказує на можливість обов'язкового характеру цих угод.

Для права ЄС властивий безперервний розвиток. Систематизація законодавчої практики – це постійна форма впорядкування правової системи. Створення внутрішньо єдиної системи актів є необхідною умовою ефективності правотворчої діяльності. Для законодавчої практики Євросоюзу процеси систематизації є новими за зразком аналогічного процесу в національному законодавстві.

Облік нормативних актів є такою формою систематизації, за якої видані

нормативно-правові акти фіксуються у письмовому або автоматизованому порядку. Облік нормативно-правового матеріалу в ЄС має своє відображення у сучасній розгалуженій мережі електронного віддаленого доступу до системи *EUR-lex*.

Інкорпорація є такою формою систематизації, за якою нормативні акти визначеного рівня об'єднуються повністю або частково в різноманітні збірники у визначеному порядку, наприклад, у хронологічному, алфавітному або системно-предметному. Для ЄС характерними є послідовність і вибірковість інкорпорації. Інкорпорації підлягають переважно акти щодо співробітництва у сфері простору свободи, безпеки та юстиції. Яскравим прикладом системно-предметної інкорпорації є публікація в 2000 р. Шенгенського *acquis*, що систематизувала норми, які регулюють вільне пересування у межах ЄС, механізми судового співробітництва та забезпечення безпеки зовнішніх кордонів Євросоюзу. При аналізі законодавства ЄС можна дійти висновку, що процеси консолідації відбуваються на двох рівнях: первинного права та вторинного права Євросоюзу.

На кожному історичному етапі еволюції правопорядку Євросоюзу, що характеризується підписанням договорів, які вносять зміни до установчих документів, відбувається консолідація норм. Підтвердженням цього факту є прийняття та вступ у силу Лісабонського договору, консолідована версія якого увібрала надбання всього кола установчих документів. На рівні вторинного законодавства можна спостерігати тенденцію до зростання процесу консолідації директив і регламентів. Особливістю такого рівня консолідації є її неофіційний характер. Такі процеси властиві, зокрема, бюджетному, митному, транспортному, антимонопольному праву Євросоюзу.

Ще однією формою систематизації в законодавчій практиці Євросоюзу є

кодифікація, завдяки якій за останні роки найчастіше почали з'являтися регламенти — кодекси. Особливістю цієї форми систематизації є офіційний її характер. Прикладами можуть бути Митний кодекс у формі Регламенту № 952/2013; Візовий кодекс у формі Регламенту № 810/2009; Шенгенський кодекс про кордони у формі Регламенту № 2016/399 тощо.

Варто зазначити, що в праві Євро-союзу окреслюється тенденція до скорочення кількості нормативно-правових актів, що досягається, зокрема, через запровадження різних форм систематизації. У зв'язку з цим необхідно сказати, що систематизація законодавства як постійна форма розвитку і впорядкування діючої правової системи притаманна не лише національному законодавству, а й правовій системі Євро-союзу.

Система джерел права ЄС також має своє відображення у його зовнішній політиці стосовно третіх країн. Слід зазначити, що джерела стають об'єктом для транспонування норм права Євро-союзу у правопорядки третіх країн, якщо відповідне зобов'язання передбачене міжнародною угодою. Яскравим прикладом цього є ратифікована у 2014 р. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським спів-

товариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [11]. Текст документа містить відсилки до джерел права ЄС, як до первинного (до установчих договорів), так і до вторинного права, а також до судової практики Євро-союзу. При цьому додатки до Угоди про асоціацію, а саме до розділів IV та V, містять переліки нормативно-правових актів ЄС у різних сферах, які мають бути імplementовані в законодавство України у встановлені терміни. Натомість постає актуальне практичне питання щодо актуалізації таких переліків у зв'язку з динамічністю розвитку права ЄС.

З аналізу системи джерел права ЄС можна констатувати, що *acquis* ЄС є комплексом «твердого» та «м'якого» права Євро-союзу, включно з його основними принципами, доктринами та цінностями. Отже, наповнення системи джерел права ЄС є набагато вужчим за зміст, ніж поняття *acquis*, яке, крім джерел права Євро-союзу, містить ще й сукупність правових актів необов'язкового характеру, доктрину, рішення Суду ЄС, рекомендації та домовленості, які виникли за час існування європейських інтеграційних об'єднань і повинні беззастережно сприйматися державами-членами та третіми країнами, що мають договірні відносини з Євро-союзом.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Стрельцова О. В. Джерела права Європейського Союзу (теоретичні аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / О. В. Стрельцова. — Київ, 2008. — 20 с.
2. *Consolidated* versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union // Official Journal. — 2008. — С 115. — 361 p.
3. Смирнова К. В. Джерела права Європейського Союзу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / К. В. Смирнова. — Київ, 2005. — 20 с.
4. Daniele L. Diritto materiale della Comunità Europea / L. Daniele. — Milan, 1995. — 255 p.
5. *Blanquet M.* Droit général de l'Union européenne / M. Blanquet. — Paris : Dalloz, 2006.
6. *European* Parliament resolution of 4 September 2007 on institutional and legal implications of the use of «soft law» instruments (2007/2028(INI)) // Official Journal. — 2008. — С 187. — P. 75–79.
7. *Snyder F.* Soft Law & Institutional Practice in the European Community / F. Snyder // European University Institute Working Paper, LAW. — Florence, 1993. — № 93/5. — 18 p.
8. *Senden L.* Soft Law in European Community Law / L. Senden. — Hart publishing, 2004. — 592 p.
9. *Barani L.* Hard and Soft Law in European Union: The case of social policy and the Open Method of Coordination / L. Barani // WebPapers on Constitutionalism & Governance beyond the State. — 2006. — № 2. — 32 p.

10. Hillion C. A new framework for the relation between the Union and its East-European Neighbours / C. Hillion // *The European Neighbourhood Policy: A framework for Modernization*, EUI Working Papers (Cremona M., Meloni G. eds). Law. — 2007. — № 21. — P. 147–154.
11. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII // *Відомості Верховної Ради України*. — 2014. — № 40. — Ст. 2021.

REFERENCES

1. Strieltsova O. V. *Dzherela prava Ievropeiskoho Soiuzu (teoretychni aspekty) [Sources of law of the European Union (theoretical aspects)]*, Kyiv, 2008, 20 p.
2. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union, *Official Journal*, 2008, C115, 361 p.
3. Smyrnova K. V. *Dzherela prava Ievropeiskoho Soiuzu [Sources of the European Union Law]*, Kyiv, 2005, 20 p.
4. Daniele L. *Diritto materiale della Comunita Europea*, Milan, 1995, 255 p.
5. Blanquet M. *Droit général de l'Union européenne*, Paris: Dalloz, 2006.
6. European Parliament resolution of 4 September 2007 on institutional and legal implications of the use of «soft law» instruments (2007/2028(INI)), *Official Journal*, 2008, C 187, pp. 75–79.
7. Snyder F. *Soft Law & Institutional Practice in the European Community*, *European University Institute Working Paper, LAW*, Florence, 1993, no. 93/5, 18 p.
8. Senden L. *Soft Law in European Community Law*. Hart publishing, 2004, 592 p.
9. Barani L. *Hard and Soft Law in European Union: The case of social policy and the Open Method of Coordination*. *Web-Papers on Constitutionalism & Governance beyond the State*, 2006, no. 2, 32 p.
10. Hillion C. A new framework for the relation between the Union and its East-European Neighbours. *The European Neighbourhood Policy: A framework for Modernization*, *EUI Working Papers (Cremona M., Meloni G. eds)*, Law, 2007, no. 21, pp. 147–154.
11. Pro ratyfikatsiiu Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Ievropeiskym Soiuzom, Ievropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i ikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: Zakon Ukrainy vid 16 veresnia 2014 r. № 1678-VII [About ratification of the Agreement on association between Ukraine, on the one hand, and European Union, European Community on Atomic Energy and their state members, on the other hand: The law of Ukraine of September 16, 2014 № 1678-VII], *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2014, no. 40, Article 2021.

Смирнова К. Джерела права Європейського Союзу: новітні тенденції розвитку

Анотація. Особливий «автономний» правопорядок Європейського Союзу має власну систему правових актів для регулювання суспільних відносин на виконання цілей і завдань установчих договорів європейських інтеграційних організацій. Еволюція правових інструментів Євросоюзу забезпечує стабільність та ефективність функціонування інтеграційного об'єднання. Джерела права ЄС, на відміну від внутрішнього права держав-членів, не утворюють сталу систему. Форми фіксації норм права Євросоюзу є визначальним чинником розвитку європейського інтеграційного об'єднання і мають характерні особливості, акумулюючи в собі елементи джерел міжнародного та внутрішнього права.

Лісабонський договір загалом не змінив загальної будови системи джерел права ЄС, а систематизував нормативно-правові акти, поділивши на категорії законодавчих і незаконодавчих. Завдяки зникненню специфічних правових інструментів, якими раніше оформлювалися дії в межах спільної зовнішньої політики і політики безпеки та співробітництва в сфері охорони правопорядку і правосуддя у кримінальних справах, відбулася ліквідація «триопорної» структури Євросоюзу. Відповідно до ст. 288 Договору про функціонування ЄС для здійснення компетенції Союзу інститути приймають регламенти, директиви, рекомендації та висновки й ухвалюють рішення. Проаналізовано тенденції систематизації нормативно-правових актів ЄС, а також роль джерел права Євросоюзу у зовнішній політиці ЄС.

Ключові слова: Європейський Союз, джерела права, Лісабонський договір, *acquis, sui generis*, регламент, директива, рішення, рекомендація, висновок, законодавчі акти, незаконодавчі акти.

Смирнова К. Источники права Европейского Союза: новейшие тенденции развития

Аннотация. Особый «автономный» правопорядок Европейского Союза имеет собственную систему правовых актов для регулирования общественных отношений на выполнение целей и задач учредительных договоров европейских интеграционных организаций. Эволюция правовых инструментов Евросоюза обеспечивает стабильность и эффективность функционирования интеграционного объединения. Источники права ЕС, в отличие от внут-

ренного права государств-членов, не образуют устойчивую систему. Формы фиксации норм права Евросоюза являются определяющим фактором развития европейского интеграционного объединения и имеют характерные особенности, аккумулируя в себе элементы источников международного и внутреннего права.

Лиссабонский договор в целом не изменил общего строения системы источников права ЕС, а систематизировал нормативно-правовые акты, поделив на категории законодательных и незаконотательных. Благодаря исчезновению специфических правовых инструментов, которыми раньше оформлялись действия в рамках общей внешней политики и политики безопасности и сотрудничества в сфере охраны правопорядка и правосудия по уголовным делам, произошла ликвидация «трехопорной» структуры Евросоюза. В соответствии со ст. 288 Договора о функционировании ЕС для осуществления компетенции Союза институты принимают регламенты, директивы, рекомендации, выводы и решения. Проанализированы тенденции систематизации нормативно-правовых актов ЕС, а также роль источников права Евросоюза во внешней политике ЕС.

Ключевые слова: Европейский Союз, источники права, Лиссабонский договор, *acquis, sui generis*, регламент, директива, решение, рекомендация, выводы, законодательные акты, незаконотательные акты.

Smyrnova K. The Sources of Law of the European Union: the Newest Tendencies of Development

Annotation. Sui generis autonomous law order of the European Union has separate system of legal acts to regulate relations in accordance with the statutory documents of the European integration organizations. Evolution of the EU legal instruments secures stability and effective functioning of the integration union. The EU Law sources are not composed into the constant system that can unify all sources to the comprehensive whole from the one side, and from another side can adjudicate the criteria for its separation into re independent components, unlike sources of national law. Fixing forms of the EU norms are formulated as the determinating factor of the European integration development that have own features accumulating elements of the international and national law sources.

Lisbon Treaty doesn't change the whole system of the sources, otherwise following the practice, the Reform Treaty classifies legal acts into category of legislative and nonlegislative. By the way of dissolution of legal acts in the framework of the former «second» and «third» pillars the EU obtains single structure and dissolution of its pillars structure. Article 288 TFEU contemplates that the Union shall exercise its competences by the way of adopting regulations, directives, decisions, recommendations and opinions. The tendency of systematization of acts was described as well as their role in the EU external relations.

Key words: European Union, sources of law, Lisbon Treaty, *acquis, sui generis*, regulation, directive, decision, recommendation, opinion, legislative acts, nonlegislative acts.